

Олександр Шпак, доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова
м. Київ

Надія Углярєнко, завідувачка відділення АСУ
Київського електромеханічного технікуму залізничного транспорту
ім. М. Островського

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ: ІЗ СЬОГОДЕННЯ В МАЙБУТНЄ

Я думаю, що у фундаменті людського життя, розвитку
людського прогресу освіта є чи не найпотужнішим важелем

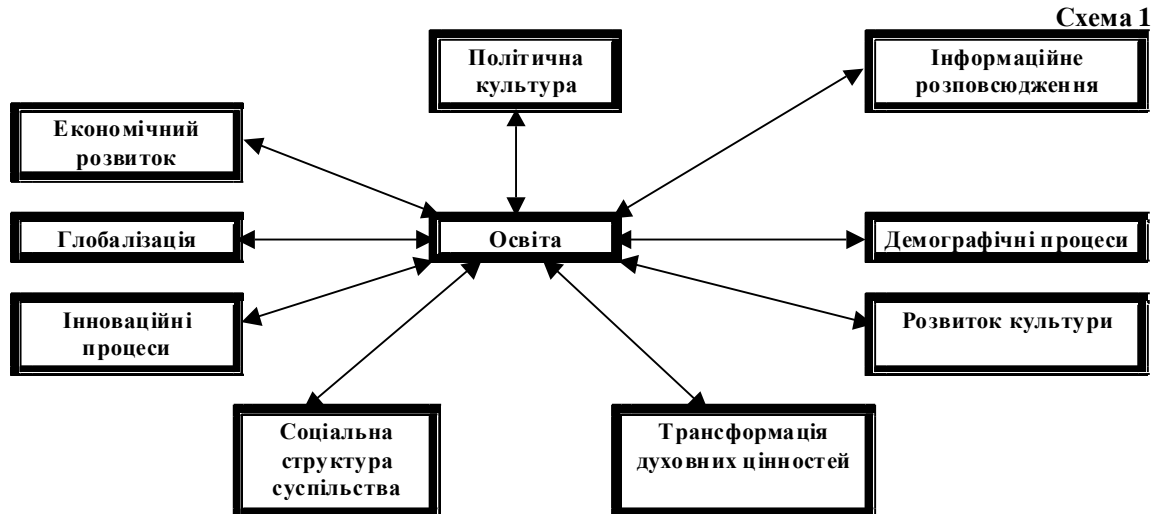
В. Ющенко

У статті розглядається інтелектуальна основа профілізації навчального процесу, її засади, принципи і окремі форми реалізації.

Постановка проблеми. Загальноосвітня школа завжди чутливо реагувала на істотні зміни, які відбуваються в соціально-економічному житті країни.

Сьогодні в нашій державі кардинально оновлюються всі соціальні структури та інститути, трансформуються механізми матеріального і

Профілізація тісно пов'язана з цілою низкою соціально-економічних, соціокультурних та інших чинників функціонування та розвитку освіти, які потребують ретельного опрацювання. Освіта пов'язана з усіма більш-менш значущими явищами. Цей зв'язок можна зобразити у вигляді схеми (див. схему 1).

духовного виробництва. Важливу роль починає відігравати поява ринку робочої сили, підвищуються вимоги до загального інтелектуального розвитку особистості з одночасним звуженням спеціалізації, дедалі більшої ваги набуває ґрунтовна підготовка в обраній сфері професійної діяльності. Все це ще більше актуалізує проблему профорієнтації учнівської молоді як умови саморозвитку, самореалізації й творчої діяльності особистості.

Якщо проаналізувати всі ці зв'язки, зробити проектне бачення подальшого розвитку, його інноваційних основ, то на перший план виходить головний фактор – фактор Людини. Слід зазначити, що останні роки наука як система поглядів розпочала серйозну розробку досліджень ролі індивіда в суспільній системі координат, перехід до «людського» виміру життя суспільства, переміщення індивіда як виробника і споживача в центр соціальної системи, яка кардинально

вимагає формування працівника нового типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, які вносили і вносять плідний науковий доробок у профільне навчання, можна назвати О. Корсакова, Д. Тхоржевського, А. Фурмана, які розглядають диференціацію як методологічну основу профільного навчання. Н. Бібік, М. Бурда, М. Вачевський, В. Кизенко, Г. Левченко, В. Мадзігон тощо висвітлюють зміст профільного навчання, а Д. Алфімов, М. Жалдак, Г. Сазоненко, З. Шевченко – суспільно-гуманітарний напрям, Н. Буринська, І. Радіонова, О. Ярошенко – природничо-математичний напрям, О. Коберник, І. Прокопенко, В. Сидоренко – технологічний напрям. Значна увага в дослідженнях звертається на форми організації профільного навчання (В. Кизенко, Б. Чижевський), особливості організації навчального процесу в профільній школі (Н. Бібік, І. Зязюн), профільне навчання в сільській школі (О. Коберник, К. Нестеренко, Н. Шиян).

Профільне навчання різнопланове за своїм змістом, а це значною мірою ускладнює його організацію і процесуальне забезпечення, а також аналіз і проєктне бачення. Як свідчать експериментальні дані, у процесі його виконання *одне з головних завдань сучасної загальноосвітньої школи України – формування і розвиток особистості на основі врахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх освітніх потреб, нахилів, інтересів і здібностей, зумовлених орієнтацією на майбутню професію.* Так що роботи вистачить і науковцям, і науковим працівникам.

Метою статті є розкриття соціально-економічної сутності профільного навчання, його диференційованості, яка враховує освітні потреби, нахили і здібності учнів і спрямоване на формування єдності життєвої, світоглядної, наукової, культурної компетентності учнів, що забезпечить їх подальше самовдосконалення та самореалізацію.

Виклад основного матеріалу. Вхідження української освіти в європейський простір потребує реформування всіх її ланок, насамперед загальноосвітньої середньої школи. Нові підходи до організації освіти в старшій школі закладено в Національній доктрині розвитку освіти (2002), Законі України “Про загальну середню освіту”, Концепції загальної середньої освіти (12 - річна школа) та Концепції профільного навчання в старшій школі.

Освіта – це соціальний феномен, який не тільки відтворює, зберігає, оновлює знання та цінності людства; освітня галузь, особливо в сучасних

умовах, є рушійною силою розвитку соціально-економічних та соціокультурних процесів існуючої цивілізації.

Експерти ООН вважають, що в XXI столітті прогрес у розвитку країни залежатиме не від матеріальних та фінансових ресурсів, а від кваліфікації робочої сили, тобто від рівня її освітнього потенціалу [3]. Треба звернути увагу на цей висновок, щоб зробити спробу визначити місце освіти в розгортанні сучасних цивілізаційних процесів. Впровадження профілізації у ЗОШ загострює ці питання. Науково-обґрунтований перехід до такої масштабної диференціації вимагає від освітян чіткого розуміння доміант сучасного соціально-економічного розвитку та зв'язок цього розвитку з усіма сторонами діяльності школи.

Ми поділяємо думку вчених В. Кременя, І. Зязюна, В. Мадзігона, Н. Ничкало, які розглядають профілізацію в широкому суспільно-політичному аспекті, бо без визначення місця освіти в соціумі взагалі та українському соціумі зокрема, розв'язання цієї актуалізованої проблеми вкрай важке, навіть неможливе.

Щоб створити алгоритм диференційованого навчання та виховання, поєднати профілізацією з гуманізацією освіти, треба зробити кореляцію процесів реформування освіти відповідно до загальносуспільних та соціально-економічних перетворень, які визначають життя нашої країни.

Методологія аналізу цих процесів дає підстави стверджувати, що нагальною є потреба знайти такий “інструмент”, за допомогою якого слід розглядати зв'язок освіти з політичними, соціально-економічними, демографічними, культурними перетвореннями, а також визначати вплив соціального середовища на функціонування освітньої галузі.

Серед багатьох сторін суспільного життя найбільш вагомими елементами змісту людської діяльності ми можемо назвати економіку, політику, соціальний та духовно-культурний розвиток, а також врахування можливостей і потреб регіональної політики, яка “диктується кардинальними зрушеннями в інституційній структурі економіки України: виробництво двох третин товарів і послуг у половині регіонів забезпечується недержавним сектором економіки, зникли підйоми прямого втручання влади в діяльність господарюючих суб'єктів” [4]. Отже, регіони, територіальні громади мають перетворюватися з об'єктів у суб'єкти розвитку.

Ми спостерігаємо парадоксальну ситуацію: з одного боку – нестача робочої сили, з іншого – достатньо високий рівень безробіття. Цей

парадокс стає зрозумілим, коли ми побачимо великий дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку праці. Ринок потребує висококваліфікованих працівників різноманітних інженерних та робітничих професій, а ми маємо надмірну кількість економістів та юристів; ринок потребує робітників від 18 до 45 років, а ми бачимо, що молодь майже виключена з трудових процесів (вона отримує освіту чи працевлаштовується на тимчасову роботу, яка не дає можливості щодо професійного та кар'єрного росту).

Профілізація значно полегшить шлях до підготовки високоосвічених спеціалістів різних професій, виховання людини, яка вільно орієнтується в економічному просторі, свідомо обирає гідне місце в системі суспільно-економічної праці

Ще одна болюча проблема – працевлаштування молоді відповідно до отриманої спеціальності. Частина випускників не може знайти роботу за фахом, тому що ринок праці не потребує таких фахівців [6, 4].

Зрозуміло, що економічне зростання прямо пов'язане з удосконаленням ринку праці, який сьогодні, на жаль, потребує серйозної підтримки з боку як держави, так і підприємницьких, науково-дослідницьких, освітянських кіл.

Життя вимагає, щоб ринок освітніх послуг надавав можливість кожній людині удосконалити свій професійний рівень, а тому навчання “протягом всього життя” архіважливе.

У цьому аспекті профілізація може (і зможе!) серйозно допомогти у вирішенні складних соціальних проблем за умови створення реального діючого ланцюга: допрофесійна підготовка – профільний клас чи група – професійна орієнтація за допомогою психолога – якісна фахова освіта – соціальне замовлення на висококваліфікованого фахівця. Побудувати таку єдину систему – справа складна, але без розв'язання цього завдання віддача від профілізації не буде відчутною, бо сьогодні, за дослідженнями Н.Кузьміної, лише близько 5% людей, зайнятих будь-якою діяльністю, досягають високого рівня професіоналізму. Саме тому проблема професійного самовизначення є такою актуальною.

Ми поділяємо думку Раїси Вдовиченко, що інститут соціалізації – системи базової і додаткової освіти, сім'я можуть надати реальну допомогу молодій людині у виборі професії. Але цього, як правило, не відбувається. Чому? По-перше, фундаментальні знання, які отримують наші учні в системі загальної освіти, не сприяють

успішному вибору професії; по-друге, дуже низькі витрати держави на освіту знижують її якість; по-третє, модифікація (реструктуризація, диференціація) установ професійної освіти не склала умов для оптимального професійного самовизначення; нарешті, системи базової додаткової освіти в більшості перебувають у стані відчуження, що також не сприяє визначенню професійних інтересів [2].

Результати експериментів показали, що розв'язати цю проблему допоможе, на нашу думку, запровадження у школах профільного навчання.

Як зазначається в Концепції, профільне навчання повинно забезпечувати загальноосвітню підготовку учнів, а також підготовку до майбутньої професійної діяльності (див. схему 2). Тому профіль навчання визначається з урахуванням освітніх потреб замовників освіти, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціальної та виробничої структури регіону; перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді. У старшій школі профіль навчання охоплює таку сукупність предметів, як базові, профільні курси за вибором.

Базові загальноосвітні предмети, які є обов'язковими в усіх профілях і для всіх учнів, складають інваріантну частину змісту середньої освіти. Серед обов'язкових загальноосвітніх предметів, наприклад, географія по-різному представлена у структурі профільного навчання.

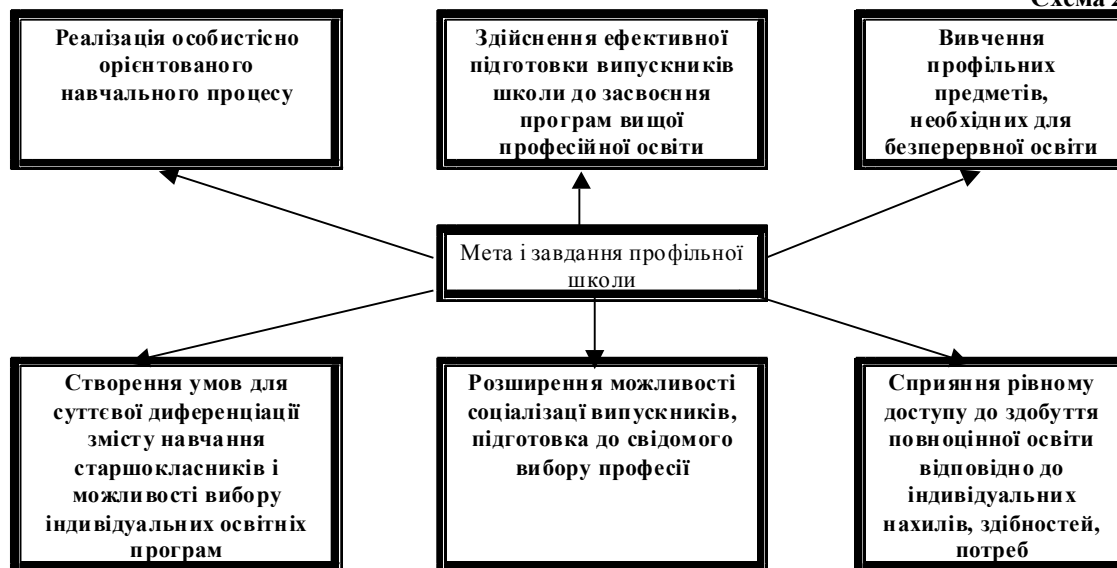
Відомо, що в Концепції профільного навчання запропоновані такі основні напрями:

- суспільно-гуманітарний;
- природничо-математичний;
- технологічний;
- художньо-естетичний;
- спортивний.

У свою чергу, кожен напрям поділяється на навчальні профілі. Так, у природничо-математичному напрямі профільного навчання передбачається, скажімо, географічний профіль, де на вивчення географії в 10 – 12 класах буде відводитися 4 години на тиждень. Зміст географічної освіти у профільних класах реалізується через обов'язкове вивчення курсу “Економічна і соціальна географія світу”, який вивчатиметься в 10-х класах усіх напрямів, оскільки він входить до інваріантної складової змісту середньої освіти.

Як підкреслюють В.Совенко і А.Довгань (Київський інститут післядипломної освіти педкадрів) [7], для інших профілів провідні українські вчені-географи зокрема, Г.П.Шищенко

Схема 2

та ін, пропонують такі профільні курси за вибором:

- для *суспільно-гуманітарного профілю*: “Країнознавство”, “Демогеографія”, “Комерційна географія”, “Географія релігій”, “Суспільна географія”, “Геополітика” та ін;

- для *природничо-математичного профілю*: “Глобальна географія”, “Геоекологія”, “Геологія”, “Геофізика”, “Геохімія”, “Біогеографія”, “Космічне землезнавство” та ін;

- для *технологічного профілю*: “Конструктивна географія”, “Геологія”, “Географія людської діяльності”, “Геоінформатика”, “Природокористування” тощо;

- для *художньо-естетичного профілю*, враховуючи його специфіку: “Географія населення”, “Географія культури”, “Географія релігій”;

- для *спортивного профілю*, якщо школярі обирають, наприклад, спеціальність “Туризм”: “Географія туризму”, “Медична географія”, “Рекреаційна географія”, “Види туризму” тощо.

Слід підкреслити, що автори роблять акцент, що в сучасних умовах профільні курси географії найбільш затребувані у таких профілях, як природничий, економічний, суспільно-гуманітарний.

Скажімо, щодо курсу “Основ економіки”, то його вивчення у загальноосвітніх навчальних закладах економічного профілю раціонально розпочати з 5 – 7 класу. На цьому етапі навчання в учнів формується певний мінімум головних економічних знань, який є вагомим стимулом до пошуку нових знань та закладає основи раціонального економічного мислення.

Для даного етапу сьогодні запропоновано ряд

навчальних програм та посібників, але окрім їх назви, автори роблять розумний коментар, в основу якого покладено принцип безперервності економічної освіти.

Такий підхід до організації і процесуального забезпечення (з глибоким аналізом) свідчить про розуміння актуальності проблеми, її складності.

Це підтверджується дослідженням Н.Лунченко, яка у цій складності вбачає недоліки у психологічній готовності і психологічному супроводі профільного навчання. Підготовка учня до вибору профільного навчання – це фактично перший серйозний етап вибору професії.

“Тому на даному етапі активізуються профорієнтаційні заходи школи та її служб, передусім, – підкреслює Надія Вікторівна, – психологічної служби, яка активно допоможе реалізації принципів особистісно-орієнтованої освіти в профільних класах і спроєктує такі нові можливості створеного освітнього простору”.

По-перше, учні профільних класів усвідомлюють надану можливість власного незалежного вибору та самореалізації саме у тому віці, який прийнято вважати характерним для пошуків незалежності, навіть “бунтівним”. У такий спосіб свобода вибору учнем майбутньої спеціальності у поєднанні з навчанням у загальноосвітньому навчальному закладі є важливим кроком до самореалізації.

По-друге, учні усвідомлюють власну причетність у побудові своєї особистої освітньої траєкторії “тут-і-тепер”. Коли все відбувається цілком “по-дорослому”, а не “колись після закінчення школи”.

По-третє, вже на шкільній лаві учні

розпочинають ефективно вирішувати у процесі навчання проблеми, які їх цікавлять і життєво значимі для їх особистісного зростання.

По-четверте, вчителю легше здійснювати особистісний підхід у профільних класах на принципах діалогічності і співробітництва на одному рівні, тобто: “дорослий – дорослий” (дотримання принципів рівності, діалогу і співрозвитку) [7].

Висновки. *Створення профільних класів та шкіл викликано:*

- змінами у суспільно-політичному та економічному житті держави;
- зацікавленістю суспільства у формуванні нового покоління, здатного до свідомого вибору;
- необхідністю отримання освіти, яка б відповідала реаліям життя;
- неможливістю засвоєння кожною людиною інформації в повному обсязі, що стрімко зростає з кожним роком, і т. ін.

Це ставить перед педагогічними колективами цілий ряд серйозних завдань, виходячи з того, що масова профільна диференціація освіти – визначний фактор загального розвитку суспільств, фактор, який взаємодіє з усіма різноманітними трансформаційними процесами сучасної цивілізації:

- **усвідомлення** того, що профілізація створює сприятливі умови для формування відповідального ставлення учнів до вибору життєвої стежі, утвердження їх у бурхливому і суперечливому суспільстві свого “Я”. І це **усвідомлення** має носити характер психологічної і професійної стабільності;

- **запровадження** моніторингових досліджень результативності процесів, креативний аналіз позитивних зрушень і виявлених недоліків;

- **система перепідготовки** педагогічних кадрів з акцентом на інноваційні підходи в організації і методичному забезпеченні профільного навчання.

Діловий зв'язок з інститутами післядипломної освіти, які повинні стати (окремі, як свідчать наші дослідження, уже стали) генераторами ідей у профільному навчанні;

- **розробити і апробувати** систему психолого-фізіологічного відбору учнів до певних (може визначених) професій з актуальною їх

характеристикою проектного бачення адаптації і креативного зростання;

- **створення** методичного банку забезпечення профільного шкільного проекту з використанням існуючих новітніх технологій і проєктуючих. У цьому розрізі планування лабораторії (якщо не для окремої школи, то для декількох) “Психологічні засади профільного навчання”;

- **визначитись** у підходах планування, організації, регулювання інноваційних процесів системи внутрішкільного управління тощо.

У названих і передбачуваних завданнях з організації і подальшого вдосконалення профільного навчання ми вживаємо поняття “профільна освіта”, яке, на наш погляд, відбиває всю глибину не лише змістових, дидактичних аспектів актуальності теми, а й охоплює широке коло проблем організаційного, забезпечуючого, кадрового характеру.

1. Антончук Д. До питань трудової мотивації на економічний розвиток держави // Україна: аспекти праці, 2003. – № 8. – С. 31 – 55.

2. Вдовиченко Р. Профільне навчання – Директор школи, 2004. – № 24 – С. 2.

3. Діденко Я. Ринок праці України в аспекті національної ментальності // Україна: аспекти праці, 2003. – № 8 – С. 19 – 25.

4. Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблених ринкових реформи в Україні // Економіка України, 2003. – № 6 – С. 4 – 13.

5. Кизенко В. Профілізація навчання – магістральний шлях реформи старшої школи – Освіта України, № 90 – 91, 6 – 9 грудня 2005 р.

6. Мегега Г. Соціально-економічні умови функціонування та реформування освіти в напрямку масової профілізації загальноосвітньої середньої школи, Нива знань, 2005. – № 1 – С. 3.

7. Лунченко Н. Регіональна модель психологічного супроводу профільного навчання – Нива знань, 2005 – С. 24 – 25.

8. Совенко В., Довгань А. Профільне навчання географічного та економічного напрямку в старших класах загальноосвітніх навчальних закладах – Нива знань, 2005 – С. 35 – 40.

В КОЖНІЙ ФРАЗІ – ДУМКА

“Знання – ось та велика сфера, ось та велика сила, що стоїть вище життя, у якій саме життя знаходить свій смисл і своє виправдання”.

О. Лосєв

Мирон Вачевський, кандидат економічних наук,
професор кафедри менеджменту і підприємництва
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК У МАРКЕТОЛОГІВ

У статті досліджується актуальна проблема економічної освіти у ВНЗ, підготовки та формування професійних компетенцій у майбутніх маркетологів, необхідність всебічного вивчення інтелектуальної власності у всіх навчальних закладах, включаючи середньоосвітні школи, ліцеї, гімназії, що є основою формування професійної компетенції в умовах ринкової конкуренції.

Актуальність проблеми. Важливою умовою здобуття якісної економічної освіти, **формування в майбутніх маркетологів професійних компетенцій**, підготовки їх до успішної фахової діяльності в економічній сфері нинішнього динамічного суспільства є засвоєння **основ курсу інтелектуальної власності**, мета якого – формування вмінь та навичок з управління інтелектуальною власністю, використання патентної документації у процесі трудової діяльності [14].

Найважливішим компонентом системи економічної підготовки маркетологів є зміст навчання, тобто система освіти в галузях інтелектуальної власності, маркетингу, менеджменту, наукової інформації, економіки – те, що в зарубіжних країнах лежить в основі високоефективної підготовки фахівців.

Аналіз останніх публікацій – науково-методичної та спеціальної педагогічної літератури, проведений у процесі дослідження даної проблеми, дозволяє зробити висновок, що проблеми освіти із інтелектуальної власності відображено у значній кількості законів і правил: [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [9], а також присвятили свої наукові роботи відомі вчені в даній галузі О. Бачун [10], С.Бондаренко [11], М. Вачевський [13, 15], С.Довгий, В.Жаров, В.Кремень [19], Л.Ніколаєнко, Л. Міняйло, Л.Топільська [20], А.Наконечна [21], О. Святоцький, В. Дроб'язка [22], А.Тофило [23], П. Цибульов [24, 25], П. Цибульов, В.Чеботарьов, М.Паладій [26].

Незважаючи на посилену вагу вчених до проблем організації освіти в галузі інтелектуальної власності, деякі важливі аспекти готовності формування у майбутніх маркетологів професійних компетенцій в умовах ринкової економіки залишаються недостатньо або зовсім

недослідженими. До них належить проблеми освіти студентів ВНЗ, які не мали системного характеру, вирішуючи лише окремі локальні питання [13].

Мета статті. Дослідити проблему підготовки майбутніх маркетологів до сучасних умов ринкової економіки в високим рівнем професійних компетенцій, вивчаючи інтелектуальну власність у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. **Інтелектуальна власність** – це закріплені законом права на результати творчої діяльності людини.

Інтелектуальна власність – це творча діяльність, а творчість – це цілеспрямована робота людини, результатом якої є щось нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю, унікальністю. Чим вищий інтелектуальний потенціал індивіда, тим цінніші результати його творчої діяльності – інтелектуальна власність [24].

Сучасний стан освітньої підготовки та формування професійних компетенцій маркетологів в Україні дає підстави стверджувати, що ці питання пов'язані насамперед із соціально-економічними проблемами розвитку суспільства, ринковою економікою, конкуренцією, змаганням за споживача [16].

Підготовка маркетолога з високим рівнем професійних компетенцій – фахівця, здатного успішно працювати в умовах конкурентної ринкової економіки, вимагає від закладів вищої освіти орієнтувати студентів у ході навчального процесу на цілеспрямоване опанування знань як з економічних дисциплін, так і з інтелектуальної власності про раціоналізаторські пропозиції, винаходи, промислові зразки, товарні знаки, ноу-хау, інжиніринг, що в сукупності складають промислову власність [18, 7].